

Mehmet Rifat
AKBULUT, 1986
yılında ODTÜ Şehir ve
Bölge Planlama
Bölümü'nden Şehir
Plancısı lisans derecesi
aldı. Özel büro ve
üniversite bünyesinde
İstanbul'daki çeşitli
planlama çalışmalarına
katıldı. Halen Mimar
Sinan Üniversitesi Şehir
ve Bölge Planlama
Bölümü'nde araştırma
görevlisi olarak
çalışmaktadır.

Bir Kollokyumun Ardından: Türkiye'de 14. Dünya Şehircilik Günü Kutlamaları İzlenimleri

Mehmet Rifat AKBULUT

"Katılım"
kişilerin fiziksel
çevrelerini oluşturma
ve düzenleme
konusunda
vazgeçilmez bir
"kamusal hak" olarak
görülmemektedir.

Türkiye'de 14. Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu 6, 7, 8 Kasım 1990 tarihlerinde İstanbul'da İTÜ Taşkışla binasında gerçekleşti. Kollokyumun bu yılki genel başlığı "Planlamaya Katılım" olarak tespit edilmişti.

Kollokyumun ilk günü sabah oturumlarında Bayındırlık ve İskan Bakanı Cengiz Altınkaya'nın da söz aldığı açış konuşmalarını takiben Dünya Şehircilik Günü Türkiye Daimi Komitesi Genel Sekreteri Mehmet Çubuk tematik sunuş konuşmasını yaptı.

Konuşmasında Mehmet Çubuk başlıca şu konulara değiniyordu: Günümüzde planlamaya halk katılımı bazı toplumlarında idealleştirilmiş bir yöntem olmanın çok ötesine geçmiş bulunmakta ve planlama eyleminin rutin aşamalarından biri olarak algılanmaktadır. Buna ilaveten, "katılım" kişilerin fiziksel çevrelerini oluşturma ve düzenleme konusunda vazgeçilmez bir "kamusal hak" olarak görülmektedir.

Mehmet Çubuk'un sunuş konuşması kollokyumun genel tartışma çizgisinin bir yönünü böylece belirlemiş oluyordu: Bazı toplumlarında ulaşılan katılım anlayışı ve boyutlarına kar-

şın ülkemizdeki durum henüz tatmin edici bir seviyeden uzak bulunmaktadır.

Öte yandan, kollokyuma hakim olan bir diğer tartışma çizgisinin ise, ülkemiz açısından yapılması gerekenler ile yapılabilecek olanlar çerçevesinde ortaya çıktığı görülmüyordu. Ülkemizin mevcut planlama anlayışının halk katılımına yeterince fırsat tanınamaması gerçeğinden yola çıkarak, bu konuda getirilen önerilerin başlıca iki grupta toplandığı görülmüyordu. Daha uzak bir geleceğe yönelik ve göreceli olarak daha idealize edilmiş katılım önerilerine karşılık, mevcut koşullar çerçevesinde uygulanabilecek katılım önerileri.

Metin Sözen'in Safranbolu deneyimini anlattığı konuşması da bu çerçevede ele alınmayı gerektiren bir konuşma niteliğindedir. 1970'li yıllardan bu yana Türkiye'deki halen en başarılı sayılabilecek koruma ve hatta katılım deneyimi olmayı sürdüren Safranbolu, halkın kendi yaşam çevresini ne ölçüde sahiplenebileceğinin en güzel örneklerinden birini veriyordu. Ancak, Metin Sözen'in de belirttiği gibi Safranbolu'da, "yazarı, çizeri, bilim adamı, uzmanı, değişik düzeyde yöneticisi ve kent halkıyla birlikte sınırlı

boyutlarla da olsa bir kenti tümüyle geleceğe aktarmanın yolları aranmıştı." On beş yıl önce aydın bir çevrenin öncülüğünde başlatılan çabalar bugün her ne kadar büyük ölçüde halka malolabilmiş ise de Safranbolu örneği katılım açısından önemli ölçüde halkın aydınlar tarafından belirlenmiş ilkelere katılımı özelliğini içermektedir.

Uluslararası Şehir ve Bölge Plancıları Birliği (ISOCARP) Genel Sekreteri Hollandalı plancı Hein Struben'in konuşması 14. Kollokyumun renkli yönlerinden birini oluşturuyordu. 1970'li yıllardan bu yana Amsterdam Uluslararası Havaalanı Schiphol ve yine Amsterdam'da Teleport'un planlanmasında önemli katkıları olan Struben diyalarla zenginleştiği konuşmasını Amsterdam örneğinde Hollanda'da planlamaya halk katılımı örneğine ayırmıştı.

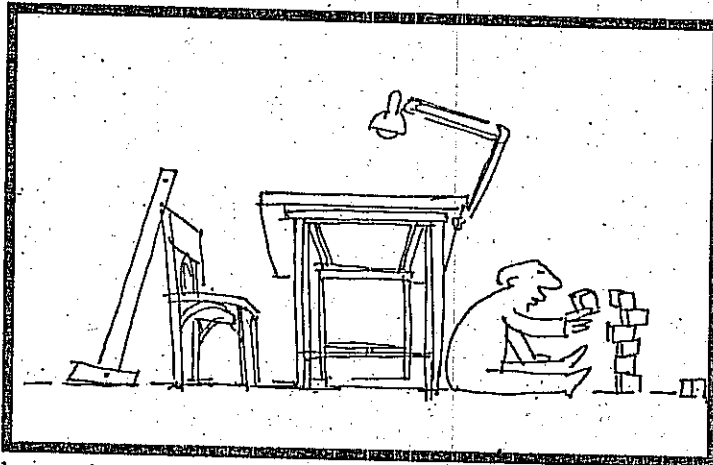
750 yıllık bir geçmişe sahip olan Amsterdam bugün merkez nüfusu 750.000, çevre nüfusu 1,5 milyonluk bir kent görünümündedir. Güney, güneybatı yönündeki kentlerle birlikte Amsterdam 7 milyonluk Rans-tadt Metropolitan Alanı'nın önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Seçimle oluşturulan

16 yönetim birimine sahip olan Amsterdam'da yerel yönetim birimleri 1978'den bu yana gittikçe artan bir özelliğe sahip bulunmaktadır.

Buna göre, Merkezi Kent Yönetimi nazım planlar ile büyük ölçekli projeler ve toplu taşımdan sorumlu olurken, yerel yönetimler kamu hizmetlerini ve sokak düzenlemelerini gerçekleştirmektedirler.

Struben'in de belirttiği gibi batı toplumlarında halk katılımına yol açan gelişmelerin temelinde gerçek karar vericilerin tercihleri ile bu kararlarla yaşamak durumunda olanların tercihleri arasındaki farklar yer almaktadır. Struben, günümüz katılımcı planlama anlayışının daha az teknik buna karşın girişimci özelliğinin daha fazla olduğunu söylerken önemli bir noktaya da dikkat çekiyordu; daha fazla katılım ve kullanıcı inisiyatifi için teknik özelliklerden fedakarlıkta bulunulabileceği. Buna karşın batı toplumlarında planlama sürecinin kalıcı bir parçası haline gelmiş olan halk katılımı kimi yeni sorunları da beraberinde getiriyordu. Çitükçe daha fazla örgütün yer aldığı katılımcı planlama çerçevesinde, planlamanın temel özelliklerinden birisi olan "koordinasyon" azalıyordu. Öte yandan, planlama örgütlerinin katılımcılık adına küçük ölçülerde yerel çıkar gruplarıyla ortak proje gerçekleştirme çalışmaları da gerçekte bir başka olumsuzluğu daha beraberinde getiriyordu. Yerel çıkar gruplarının seçilmemiş oluşu, yöntemin demokratik niteliğini zedeliyordu.

Türkiye'deki katılımı ilgili sorunlar ise şüphesiz Struben tarafından çizilen tablodan son derece farklılaşmaktadır. Kollokyum boyunca katılımın Türkiye'deki durumuyla ilgili başlıca iki temel bakış açısının oluştuğu görülüyordu. Katılımın

batı toplumlarında ulaştığı uygulama düzeyinden hareketle bir görüş Türkiye'de katılımın olmadığını iddia ederken, bir diğer görüş de mevcut imar planlama düzeni içinde yer alan kullanıcı anketlerine ve hatta kentlerimizin büyük ölçüde plansız gelişmesine dayanarak, kimi zaman ironiye de varan bir biçimde ülkemizde de planlamaya halk katılımının yer aldığı ileri sürüyordu.

Kollokyumun temel amaçlarından olan ülkemizdeki katılım düzeyi ve sorunlarının tartışılması şüphesiz bu konudaki farklı görüşlere açıklık getirilmesi açısından da önem taşıyordu.

İlk gün söz alan konuşmacılardan İlhan Tekeli'nin de belirttiği gibi ülkemizde siyasal yaşamda var olan popülizm eğilimlerinden büyük ölçüde etkilenen katılım anlayışı, uygulanmamasına rağmen övülüyor, mitoslaştırılıyordu. Planların uygulama sürecinde karşılaştıkları sorunlar acaba katılım eksikliğinden mi kaynaklanıyordu? Öte yandan gerçekten halk katılımı için bir talep oluşturuyor muydu? Yoksa, fizik mekanla ilgili sorunları yasal çerçevenin dışına çıkararak mı çözüme çalışıyordu?

Bu noktada bir diğer önemli sorun daha beliriyordu. Tartışılan katılım şüphesiz yasal çerçeve içinde gerçekleşen planlama çalışmaları kapsamında ele alınıyordu. Oysa, özellikle büyük kentlerimizin gerek nüfus, gerekse kentsel alanlarının büyük bir kısmı yasal planlama anlayışının çizdiği sınırlar dışında hareket etmişti, ediyordu. Şu halde, kollokyumun ilk günü Şehir Plancıları Odası Başkanı Senihi Kitapçı'nın ileri sürdüğü gibi planların, planı koruyacak halk süreç içinde yer almadığı için uygulanmadığı savı geçersizleştiriyordu. Diğer yandan, yasal sınırlar çerçevesinde bile, kullanıcı açısından katılım önemli sorunları beraberinde taşıyordu. Kollokyumun ikinci günü söz alan Polat Sökmen bu konuyu şöyle özetliyordu: "Toplum çeşitli nedenlerle kendi yararına olan bir şeyi de rededebilir." Ancak unutulmaması gereken bir nokta; sorun ve çözümlerin bakış açısına bağlı olarak değişebileceğidir.

İlhan Tekeli'nin sunuşunun ana eksenini oluşturan farklı katılım biçimleri, katılımı ilgili sorun ve çözümlerin kaynaklarının ortaya konması açısından özel bir önem taşıyordu. Tekeli'nin "siğ katılım" olarak ifade ettiği, planının planını halka benimsetmesi amacını güden "mitoslaştırılmış" katılım anlayışının kollokyum süresince gerek konuşmacılar gerekse izleyicilerin büyük çoğunluğunun katılımı ilgili dile getirdikleri çeşitli olumsuzlukların esas kaynağını oluşturduğu görülüyordu.

Türkiye için "idealize" edilmiş denebilecek, daha çok geleceğe yönelik bir katılım modelinin oluşturulması ile ilgililenenler, mevcut planlama yapısında katılım açısından gördükleri eksiklikleri ifade ederlerken gerçekte halkın arzu edilen bir planlama modelinde arzu edilen şekilde yer alıp alamayacağı

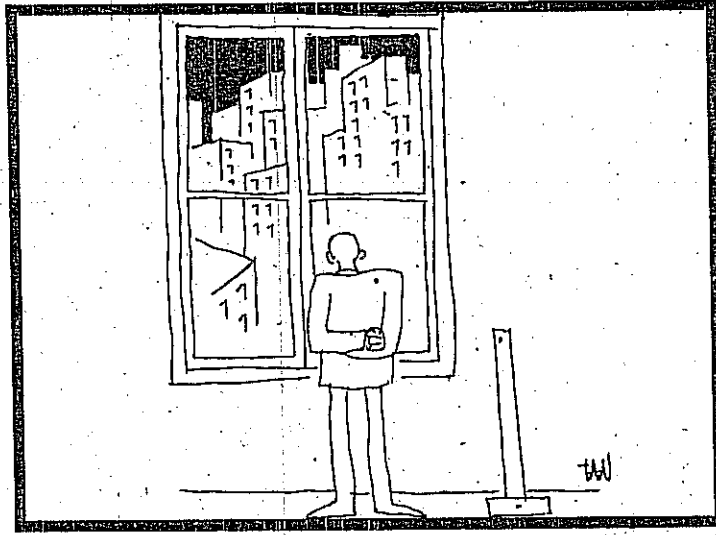
Kollokyumun temel amaçlarından olan ülkemizdeki katılım düzeyi ve sorunlarının tartışılması şüphesiz bu konudaki farklı görüşlere açıklık getirilmesi açısından da önem taşıyordu.

Tekeli'nin "siğ katılım" olarak ifade ettiği, planının halka benimsetmesi amacını güden "mitoslaştırılmış" katılım anlayışının kollokyum süresince gerek konuşmacılar gerekse izleyicilerin büyük çoğunluğunun katılımı ilgili dile getirdikleri çeşitli olumsuzlukların esas kaynağını oluşturduğu görülüyordu.

PLANLAMA 90/3 - 4

"Planlamaya kayıtsız şartsız halk katılımı". Kitapçı'nın önerisi bu özelliği ile halkın planlamaya katılımından çok, planı oluşturması olarak özetlenebilecek bir model amaçlıyordu.

Katılımın demokratik bir yöntem olarak nitelikleri planlama - politika ilişkisini planlamanın diğer tüm yönlerine nazaran daha çok gündeme getirmektedir.

ile ilgili kaygılarını dile getirmiş oluyordular. Böylece kollokyumun değindiği bir diğer ilginç ve önemli nokta da Senihi Kitapçı'nın çok yerinde sorusuyla belirginleşiyordu: "Acaba planlar değişikliğe hazır mı? Planlar gönülden kendi yararlarına olamayabilecek bir değişikliğe destekliyorlar mı?"

Kentlerimizin plansız alanlarına bakarak tüm imar düzenimizi içine alabilecek kapsamlı bir katılım konusunda uzman çevrelerin haklı kaygı ve endişelerini yine Senihi Kitapçı bir başka yerinde sorusuyla yanıtlamaya çalışıyordu: "Planlar hata yapmışlardır, yapabilirler. Peki, gerçek kullanıcıların yanlış yapma hakkı yok mu?" Kitapçı'nın tüm bu sorunlara karşı önerdiği sihirli reçete ise uzman çevrelerin en azından bugün için yeterince sıcak bakamayacakları türdendi; "planlamaya kayıtsız şartsız halk katılımı". Kitapçı'nın önerisi bu özelliği ile halkın planlamaya katılımından çok, planı oluşturması olarak özetlenebilecek bir model amaçlıyordu.

Tekeli'nin ilk tanımıyla benzerlik taşıyan bir diğer katılım modeli de plancının katılım yoluyla bilgilenmesi ve halktan aldığı verileri "duruma göre" planına yansıtması şeklindeydi ki, kollokyum süresince tartışmaların önemli bir kısmının bu paralelde bir katılım anlayışı çevresinde olduğu gözleniyordu.

Kollokyum tartışmalarında beliren iki temel görüşten ikincisi bu tür bir katılım anlayışına daha çok yaklaşıyordu. Mevcut planlama düzenimiz içinde kendini kullanıcı anketleri ile ifade eden bu tek yönlü bilgilenme

sürecinin kimi konuşmacı ve izleyicilerce, halen olduğundan daha akılcı düzenlenip, planlama sürecinde daha fazla gözönüne alınmaları durumunda ülkemiz açısından yeterli bir katılım düzeyine ulaşmasını sağlayacağı ileri sürülüyordu.

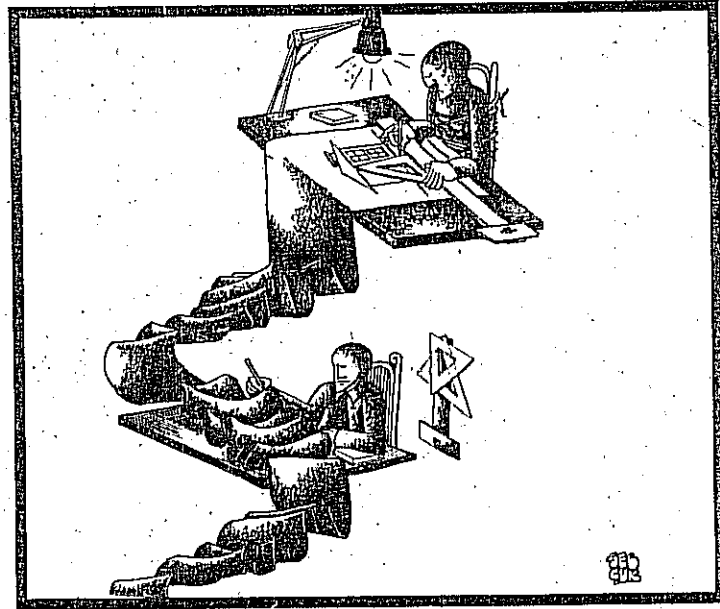
Tekeli'nin konuşması çerçevesinde ortaya çıkan diğer iki katılım modeli ise, kritik rasyonalizm ile kaynak yaratmaya yönelik katılım modelleri şeklindeydi. Plancı ve halkın karşılıklı etkileşim içinde anlamlı sonuçlar ortaya çıkıncaya dek sürekli eleştiriler ürettikleri birinci model ile kaynaktan pay almak yerine kaynak üretmeyi hedefleyen ikinci model ülkemizin güncel gerçekleri içinde yeterince "olabilir" bulunmamış olacak ki kollokyum süresince fazlaca ilgi toplayamadı. Tekeli, konuşması-

nı, katılımın başarısını engelleyen öncelikli sorunlara değinerek tamamlıyordu: "Katılımın zaman tüketici bir yöntem olması, kişisel sınırlar ve belki de en önemlisi, hoşgörüsüzlük.

Katılımın demokratik bir yöntem olarak nitelikleri planlama - politika ilişkisini planlamanın diğer tüm yönlerine nazaran daha çok gündeme getirmektedir. Buna paralel olarak planlama - politika, planıcı - politikacı ilişkileri kollokyum gündeminde ağırlıklı olarak yer alan tartışma konularından birini oluşturuyordu.

Polat Sökmen'in ikinci gün yaptığı konuşma bu çerçevede oluşan tartışmalara önemli bir ivme kazandırıyor. Sökmen iki temel soru, daha doğrusu sorun, ortaya atıyordu; "Doğruyu kim bilecek, planıcı mı, politikacı mı?" ve "Politikacı yetkisini ve gücünü planıcı ile paylaşacak mı?"

Kurultayın ilk günü söz alan Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Murat Karayalçın renkli üslubu ile Ankara deneyimini anlatırken bir ölçüde bu soruları da yanıtlıyordu. Sürekli komisyonlara sahip olan Ankara Kurultayı sivil kuruluşlara ve sade vatandaşlara kentin sorunlarına sahip çıkmaları için bir çağrı niteliği taşıırken, 4700 hektarı aşan ve 510.000 kişiyi etkileyecek olan toplam 10 proje çerçevesinde oluşturulan proje demokrasileri ile proje muhataplarına ortak bir değer yaratılması ve bunun yine ortak paylaşımı amaçlanıyordu. Bu yöntemle kaynak verimliliği de sağlandığı gibi Karayalçın'ın ifa-

desi ile proje ölçeğinde örgütle- lenmiş insanlar her türlü oligar- şik girişimin de terminatı oluyor- lar. Türkiye geneli ve İstanbul ile karşılaştırıldığında Anka- ra'nın katılım konusunda kay- dettiği mesafenin önemi daha belirginleşiyordu. Belediye mec- lisi toplantılarının halen Anka- ra'nın beş parkından naklen yayı- nını da bu farkı daha iyi ortaya koyuyordu.

Buna karşılık kollokyumun ikinci günü paralel oturumların ortak değerlendirilmesi sırasında İbrahim Şanlı'nın aktardığı İzmir'den bir alan çalışmasının bulguları hayli düşündürücüydü. Belediye, katılım için istek- sizdi. Araç - gereç ve organizas- yon yokluğu, ekonomik ve polit- ik bağımsızlıktan yoksunluk yerel yönetimin bu yöndeki giri- şimlerini etkileyen olumsuz fak- törlerdi. Buna karşılık yöre halkı da mesleki statü, yerel yön- etim ile iyi geçinme isteği, ilgi- sizlik ve bilgisizlik gibi neden- lerden katılım talebi oluşturmuy- yordu. Araştırma sonuçları akade- mik, uzman çevrelerin bekle- dikleri türdendi. Eğitim düzeyi arttıkça katılım talebi de artıyor- du.

Kollokyumun ikinci günü paralel oturumlarda ortaya çıkan çeşitli görüşler arasında, planlama - politika ilişkilerinin belki de en yoğun olarak yer al- dığı oturum Altan Öymen'in başkanlığı yaptığı "Planlama- da Halk Katılımı ve Demokrati- kleşme" oturumuydu. Planla- ma - politika ilişkileri konusun- da planlama çevrelerine ege- men olan genel kabulleri sorgulayan bir yaklaşım bu otu- rum sırasında Birol Baransu ta- rafından ortaya atıldı. Baran- su'ya göre planlamanın hedefleri politik değildi ve saygınlık sahi- bi olması, halktan güç alması için herhangi bir politik çıkar grubuna teslim olmaması, poli- tize olmaması gerekiyordu. Buna göre tarafsız planıcı güçlü planıcı oluyordu. Ancak Baran- su, iddialarını bir koşulla da sı- nırlandırıyordu. Şöyle ki, devle- tin politize olmaması yapısının, politize olmuş yapısına göre güçlü olması şartı.

Baransu'nun iddiaları ol- dukça geniş yankı uyandırdı ve tartışmaya yol açtı. Bununla bir- likte izleyici ve konuşmacıların çoğunluğu planlamanın politika ile içiçe olduğu ve politize- yondan kaçınılamayacağı konu- sunda hemfikir olarak tartışma gündemini mutlu son ile noktala- dılar.

Aynı gün değerlendirme oturumunda söz alan konuşma- cılardan Gündüz Özdeş de ko- nuşmasında iki önemli noktaya değiniyordu. Özdeş'e göre planlamanın görevi ile politik kad- roların hedeflerinin çelişmesi durumunda yapılacak olan ta- rasları en az hatalı noktada bu- luşturmalıdır. Öte yandan halk- ın katılımı yanında "bilimin" de katılımı olmalıdır. Halkın katılımının bilimin katılımının zararına olması durumunda, katılım da hedeflerinden sapa- caktır. Kısaca, halkın katılımı- nın yanı sıra akademisyenler de katılım sürecinde yer almalıdır.

Kollokyumun ilk günü Polat Sökmen'in de ifade ettiği, "toplum çeşitli nedenlerle kendi yararına olan bir şeyi de red edebilir", kaygısının ege- men olduğu yaklaşımlar hakkı olarak kollokyum boyunca çe- şitli kereler gündeme gelmiş oluyordu.

14. Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu'nun renkli yönle- rinden birini de basının katılı- mı oluştuyordu. Milliyet Gaz- etesi Genel Yayın Yönetmeni Altan Öymen'in kollokyumun ikinci günü oturum başkanlığı ardından yaptığı değerlendir- me planlama ve akademik çev- reler dışında planlama ile ilgili konuların nasıl algılandığını göstermesi açısından önem taşı- yordu.

Altan Öymen'in özellikle vurguladığı noktalar demokra- sinin ve dolayısıyla katılımın ni- teliği konusunda yoğunlaşıyor- du. Halkın doğrudan katılımı her zaman demokrasi olmuyor- du. Bunun için mutlaka bir süz- geç mekanizması gerekmekteydi ve azınlığın hakları da korun- malıydı. Türkiye'de uygulanan temsili demokrasi yoluyla tem- silciler ve halk bozulmanın le- hinde olabileceği gibi Safran- bolu'da olduğu gibi halk olum- lu yönde inisiyatif de kullanabi- lirdi.

Basının planlama ile ilgili konulardaki yetersiz bulunan il- gisini, Öymen, basında konuyla ilgili uzmanlaşmanın ancak baş- ladığını belirterek açıklıyordu. Kamuoyu ilgisinin planlama ve kentsel sorunlara çekilmesinde ise, Öymen, oldukça pratik bir öneri getiriyordu: Belki yerel li- derler teşvik edilmeli, hattâ ya- ratılmalıydı.

Bu arada Öymen'in sözleri- ne nazire edercesine başkanlık yaptığı oturumda yaşanan bir olay, bir kısım basının konuyla ilgili tutumu açısından oldukça

iyi bir örnek teşkil edebilecek nitelikteydi. Oturumda söz alan heyecanlı bir öğrencinin yaptığı konuşma, kollokyumu izleyen bir basın mensubu tarafından büyük bir ilgi ile karşılanıyordu ve kollokyum düzenleme komi- tesi başkanı Prof.Hande Süher'in tüm ısrarlarına karşın bu basın mensubu, kollokyum ile ilgili değerlendirmeyi öğren- ciden dinlemeyi tercih ediyor- du. Basın kahramanını bulmuş- tu.

Kollokyumun ikinci günü paralel oturumların ardından gerçekleştirilen değerlendirme konuşmaları, tüm kollokyumun da erken bir değerlendirmesi niteliğindediydi. Paralel oturum başkanlarından Gönül Tankut da akademik çevrelere egemen ola kaygılar paralelinde, katılım sürecinde meslek odaları, bilim adamları ve teknokratların yer alması gereği üzerinde duruyor- du. Katılımda yer alan tarafların eğitimi de önem taşıyordu. Katı- lım her şeyden önce bir görgü işiydi. Yerel yönetimlerin katı- lımla ilgili sorunları da en iyi eylem içinde çözülebilirdi.

Türkiye'de mevcut şartlar al- tında katılım yönünden en büyük potansiyeli gösteren alan- lar Gönül Tankut'un değerlen- dirmesinde imar, islah ve kent- sel koruma bölgeleri olarak be- lirlemekteydi. Buna göre, gece- kondu ve kentsel sit bölgeleri, Türkiye'de katılım yöntemleri- nin en rahat ve öncelikle uygu- lama şansına sahip olduğu yer- ler olarak ortaya çıkıyordu.

Altan Öymen'in yanı sıra TRT'den Puna Endem'in de yer aldığı kollokyum öncekilere oranla basının daha fazla ilgi gösterdiği ve bu yönden daha renkli geçen bir toplantı olma özelliğini taşıyordu. Düzenleme komitesi bu açıdan önemli bir başarının sahibiydi.

Geçmiş yıllardan farklı ola- rak Şehir Plancıları Odası'nın da katkısı ile Dünya Şehircilik Günü Kutlama Haftası şeklinde İstanbul, Ankara ve İzmir'de bir dizi etkinlik çerçevesinde ele alınan 14. Dünya Şehircilik Günü "Planlamaya Katılım" ko- nusunda mevcut görüşleri tek- rar tartışmaya açarken, uygula- ma yönelik kimi ipuçlarını da ortaya koymaya çalışıyordu. □

Notlar:

1. Sözen, Metin: "İnsan Yaşadığı Yere Benzer." Hürri- yet Gösteri, No: 117, Ağustos 1990, s.19.

Baransu'ya göre planlamanın hedefleri politik değildi ve saygınlık sahibi olması, halktan güç alması için herhangi bir politik çıkar grubuna teslim olmaması, politize olmaması gerekiyordu.

Kamuoyu ilgisinin planlama ve kentsel sorunlara çekilmesinde ise, Öymen, oldukça pratik bir öneri getiriyordu: Belki yerel liderler teşvik edilmeli, hattâ yaratılmalıydı.